

EMLÉKEZŐ RÍTUSOK EGY FELCSÍKI FALU VALLÁSOS ÉLETÉBEN*

A falu, amelynek egyes emlékező rítusaival foglalkozni kívánok, nem ismeretlen a szakirodalomban. Balázs Lajos évtizedeken át kutatta szokásvilágát, kimerítően foglalkozott a három nagy emberi sorsforduló, a születés, a házasság, a halál rítusainak bemutatásával és interpretálásával¹, e szokásvilág lelki hátterével². Monográfiáiban sok szokáselem vallási vonatkozásait is elemezte, a vallási rítusokkal azonban csak érintőlegesen foglalkozott.³ A továbbiakban az ő kutatásait szerényen kiegészítve szándékozom a falu vallásos életének egyes emlékező rítusaival röviden foglalkozni.

Csíkszentdomokos vallási rendszereiben több olyan kultusszal találkozunk, amely valamely helyi közösség, vagy az egész faluközösség emlékező rítusaként is értelmezhető. Az éltető közeg néhány főtől több száz főig terjed. Eredetük különféle. A gyakorlat megszületését kiválthatta egy adott történelmi esemény (Báthori András meggyilkolása, 1989-es „forradalom”), természeti csapás (villámcsapás, tűzvész), vagy természetfölötti jelenség (Mária jelenések), továbbá a falu jeles szülöttje iránti tisztelet (Márton Áron). Időben és térben különbözőképpen szerveződnek. Vannak, amelyeket több évszázada, vagy évtizede, vagy csak néhány éve gyakorolnak, de vannak olyanok is, amelyek most vannak kialakulóban. Térben kötődhetnek egyetlen közelebbi vagy távolabbi helyhez vagy nagyobb kiterjedésű térséghez. Vannak, amelyek egyházi, mások laikus kezdeményezésre születtek és változó, hogy melyikük irányításával zajlanak.

A Csíkszentdomokos határában meggyilkolt Báthori András (1563-1599)⁴ fejedelem haláláról a falu lakói több évszázada búnbánó zarándoklattal emlékeznek meg. Már a 18. századtól kezdődően írásos feljegyzésekben is nyomon követhető az a vélekedés miszerint a gyilkosság megtorlásaként a pápa penitenciával sújtotta nemcsak a csíkszentdomokosiakat, hanem egész Felcsík lakosságát, amelynek következtében ezt a vezeklési módot választották.⁵ A

---

* A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

1 A teljesség igénye nélkül csak a legfontosabbakat, és a legújabb bővített kiadásokat említem meg. BALÁZS 2012., 2013., 2014a; 2015a

2 BALÁZS 2006.

3 A tanulmányban tárgyalt témaköröket érintően, MÁRTON ÁRON életrajzával, valamint BÁTHORI András meggyilkolásával külön tanulmányban is foglalkozott. Lásd BALÁZS 2014b; 2015b

4 A bíboros, aki Báthori István lengyel király unokaöccse volt, hét hónapig volt Erdély fejedelme. 1599-ben a sellenbergi ütközetből menekülő kardinálist az ősi szabadságjogukban megsértett székek Csíkszentdomokos határában, Pásztorbükken fogták el és fejezték le. Az esemény történelmi vonatkozásait és szakirodalmát lásd MAGYAR 2012. 54-65.; BALÁZS 2015b. 132-134.

5 A búcsújárás történetéről lásd MAGYAR 2012. 126-128.

kultusz fontos elemeiként említhetők a helyszínen felállított emlékkereszt⁶ és a Báthori-ének⁷.

Az emlékező rítusok egy érdekes példája az 1992 óta minden hónap 22-én, az 1989-es „forradalom” győzelmének az emléknapijára fogadott engesztelés. A plébániatemplomban, kitett oltáriszentség előtt végzett ájtatosság, ha nem is mindig tudatosan, de tulajdonképpen a szabad imagyakorlat ünneplése is.

A falut ért természeti csapások következtében Páduai Szent Antal (június 13.), valamint Szent Illés napja (július 20.) a falu fogadott ünnepei. Az egyik alkalommal villámcsapás miatt pusztult el a falu Garados nevű hegyén leteleződő állatállomány jelentős része, a másik alkalommal nagy szárazság következtében tűzvész pusztította a falu egyik részét. Nagyobb kultusza az előbbinek van, ezzel a későbbiekben részletesebben foglalkozom. Szent Illés napjához az ünnepi szentmise keretében megvalósuló, a helyi plébános szónoklatában elhangzó megemlékezés kötődik. Mivel a magyar nyelvterületen leginkább a görög katolikussághoz kapcsolódó ünnep⁸, kialakulása és kultuszának korábbi ápolása kapcsolódhatott a faluban is egykor meglevő felekezethez.⁹ A görög katolikusok kisebbségi léte és felszámolódásuk (elvándorlás, a többségi egyházba való beleolvadás) is magyarázhatja a kultusz kisebb jelentőségét.

Az 1990-es években¹⁰ egy csíkszentdomokosi asszony Mária látomásának a hatására egy változó összetételű közösség szerveződött, amely egy rövid ideig a látomás helyszínére rendszeresen ellátogatott, és felidézte annak részleteit.

A csíkszentdomokosi születésű Márton Áron (1896-1980)¹¹ püspök személyéhez szinte számbavehetetlen emlékező rítus kapcsolódik, mivel az 1992-ben hivatalosan elindított szentté avatási eljárását követően nemcsak Erdélyben, hanem az egész történeti Magyarország területén számos olyan alkotás született, továbbá intézmény, rendezvény, közösség jött létre, amely

6 A 18. század közepétől kezdődően vannak adatok emlékkereszt meglétéről, újraállításról, a korábbi teljes cseréjéről 1816-ból, 1967-ből és 1999-ből tudunk. Vö: MAGYAR 2012. 128-131.; BALÁZS 2015b. 134-135.

7 Egyes feltételezések szerint az ének szövegét az 1816-os keresztállítás alkalmából írta az akkori kántor, mások véleménye szerint a plébános, amely később nyomtatásban és kéziratban is terjedt. Vö: MAGYAR 2012. 142-147. A csíksomlyói ferencesek nyomdájában három alkalommal, 1817-ben, 1838-ban és 1867-ben adták ki. PAP 2009. 82; 96; 108. Az 1867-es változat online is megtekinthető a csíkszentdomokosi könyvtár honlapján. Lásd: <http://www.csikszentdomokosikonnyvtar.eoldal.hu/fenykepek/bathory-andras-emlekere/1.html>.

Kézírtas ima- és énekefüzetekben Csíkszentdomokoson napjainkban is fellelhető.

Az Ó emberi gyarló nemzetség kezdetű énekből kölcsönzött dallama 17. századi német halottas énekeredetre vezethető vissza. Vö: DOBSZAY 2007. 504.

8 Vö: BÁLINT 1977. II. 62.

9 A Csíki-medence több településéhez hasonlóan Csíkszentdomokos 17-18. században betelepült román, görög katolikus lakossága anyanyelvét fokozatosan elfelejtve korán elmagyarosodott. Rítusváltása az 1940-es években lezajlott önkéntes és erőszakos áttéréseknek, valamint a görög katolikus egyház feloszlásának (1948) köszönhető. Vö: ILYÉS 1998. 96.; VARGA 2011. 51.

10 Sem a látomásban részesülő asszony, sem a gyakorlathoz társulók nem emlékeztek pontos évszámra.

11 A csíkszentdomokosi születésű püspök 1939-1980 között vezette a Gyulafehérvári Egyházmegyét. Püspöki feladatainak példaértékű ellátásáért, a történelem viharaiban tanúsított helytállásáért, embertársaiért vállalt áldozathozatalaiért már életében szentként tisztelték. Egyházmegyéje az 1989-es politikai változások után rögtön kezdeményezte szentté avatását.

emlékének ápolását, személyiségének minél körültekintőbb megismerését és népszerűsítését tűzte ki célul.¹² Szülőfalujához kötődő ilyen megvalósítások a 2010-ben, halálának 30. évfordulója alkalmából létrehozott múzeum¹³, a 2012 óta születésének évfordulói alkalmából megszervezett megemlékező konferenciák¹⁴, vagy a 2013 óta életútját felidéző zarándoklatok¹⁵. Szülőfalujából gyakran elzarándokolnak a gyulafehérvári székesegyház búcsúünnepére is, amelynek keretében halálának évfordulójáról is megemlékeznek, mivel szeptember 29-én, Szent Mihály napján hunyt el. 2016. kiemelkedő év volt ez utóbbi rendezvények sorában, mivel a könnyebb megközelíthetőség érdekében sírját a székesegyház kriptájából a déli mellékhajóba helyezték át. Abban az évben egy imafüzetet¹⁶ is kiadtak, amely Márton Áron saját szavaival megfogalmazott keresztutat, az ő közbenjárását kérő litániát, imakilencedet¹⁷ és fohászokat tartalmaz. Az emlékező rítusok gyakori eleme a boldoggá avatását szolgáló ima¹⁸, valamelyik Márton Áron himnusz¹⁹ és legújabban az említett imafüzetben közreadott imádságok.

A továbbiakban egyetlen kultusszal, valamint a hozzájuk kapcsolódó emlékező rítusokkal szeretnék röviden foglalkozni. A tisztelet kialakulása,

12 A Gyulafehérvári Érsekség honlapja részletesen tájékoztat az „Isten szolgájaként” bemutatott püspök életrajzáról, írásairól, szentté avatási eljárásáról, az emléket őrző alkotásokról, a nevét viselő intézményekről a személyét érintő és tárgyaló forrásokról, rendezvényekről, megemlékezésekről, konferenciákról. <http://ersekseg.ro/hu/martonaron>

13 A múzeumnak külön honlapja is van lásd: <http://www.martonaronmuzeum.ro/>

14 A rendezvény célja a Márton-Áron kutatások segítése és népszerűsítése. A Vasárnap című katolikus hetilap (korábbi honlapja: <https://vasarnap.verbumkiado.ro/>, 2017 januárjától: <https://romkat.ro/>) és a 11. lábjegyzetben hivatkozott honlap részletesen tájékoztat ezekről a rendezvényekről.

15 A háromnapos zarándoklat a főpásztor életének főbb állomáshelyeit, szülőfaluját (Csíkszentdomokos), börtönéveinek egyik helyszínét (Máramarossziget) püspökszentelésének helyét (Kolozsvár) és püspöki székhelyét (Gyulafehérvár) kívánja bemutatni. Legutóbb, a tizennegyedik ilyen alkalomra 2017 szeptemberében került sor. Ezekről a rendezvényekről külön facebook oldalon is lehet tájékozódni. <https://www.facebook.com/Marton-Aron-Zarandoklatok-660524897424282/>

16 Kovács 2016.

17 JAKUBINYI György, a Gyulafehérvári Főegyházmegye jelenlegi érseke a búcsúünnepet megelőzően a papságot és a híveket az 1294/2016 számú körlevelében külön is meghívta a Márton Áron boldoggá avatását szolgáló imakilencedre, amelynek első alkalmát 2016. szeptember 20-28. között hirdette meg. <https://ersekseg.ro/hu/content/szekesegyhazi-bucsu-es-marton-aron-imakilenced>

18 Napjainkban az egész egyházmegyében elterjedt szokás az imát a szentmise végén elmondani.

19 A Gyulafehérvári Érsekség honlapja két himnuszt említ. A „Márton Áron Himnusz, boldoggá- és szentté avatásáért” címűt Csenkey Ágoston írta, és a magyar szentek himnuszának dallamára (SZVU 298/145) kell énekelni, a „Himnusz Áron püspökhöz” című szövegét Ferenczes István írta, zenéjét Márk József ferences atya szerezte. Lásd: <https://ersekseg.ro/?q=node/3327#2>. Csíkszentdomokoson még egy harmadik változatot is ismernek, szövege és dallama is Heinrich Ferenc alkotása. A faluban 2017-ig az első változat (Csenkey Ágoston szövegezésű himnusz) volt használatban, Utána az újabb versszakokkal kibővült magyar szentek himnusza, „Isten hazánkért térdelünk elődbe” kezdetű ének, amelyben a 20. századi hitvallók sorában Márton Áront is megemlíti. Vö: <http://www.magyarurir.hu/hirek/uj-versszakokkal-bovult-az-isten-hazankert-terdelunk-elodbe-kezdetu-enek>. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Fórika Attila csíkszentdomokosi kántornak a himnuszokkal kapcsolatos információkért.

valamint a hozzájuk kapcsolódó emlékező rítusok ismertetése mellett ezek jellegzetességeire próbálok rávilágítani.

Páduai Szent Antal kultusza

A kultusz csíkszentdomokosi kialakulása és fennmaradása minden bizonnyal kapcsolatba hozható a falu közelében tevékenykedő csíksomlyói ferencesek 17. században jelentkező és egész napjainkig fennmaradó Páduai Szent Antal tiszteletével. Egyes feltételezések²⁰ szerint a ferences szent csíki, székelyföldi tiszteletének kialakulása a Kis-Somlyó hegy déli oldalán napjainkban is fennálló fogadalmi kápolna²¹ megépülésével hozható kapcsolatba. Eddigi ismereteink szerint a legkorábbi kilenc keddi ájtatosság is ehhez a helyhez kötődik.²² A szent kultusza még hangsúlyosabbá vált, amikor tiszteletének ápolására 1772-ben társulat is szerveződött.²³ A Csíki-medencében nem ez az egyetlen Páduai Szent Antal tiszteletére emelt szentély. Csíkcsicsó²⁴ és Újtusnád²⁵ templomainak is ő a védőszentje. Csíkmadarason a vasiparosok emeltek kápolnát a tiszteletére.²⁶

Csíkszentdomokoson, ahogy már korábban is említettem Páduai Szent Antal napja (június 13.) a falu fogadott ünnepe. Mind a szakirodalomban²⁷, mind a helyiek jelenlegi emlékezetében változó, hogy jószágkárt vagy tűzpusztítást említenek a fogadalom okaként. Ésszerűnek tűnhet, hogy az állattállomány pusztulása következtében Páduai Szent Antalhoz, mint jószágpatrónushoz²⁸, valamint a tűzvész következtében Szent Illéshez, mint időjárás patrónushoz fordulnak közbenjárásért. Felmerül az a kérdés is, hogy a foga-

20 BOROS 1994. 134.

21 A mai Szent Antal kápolna helyén emelt legkorábbi épület az 1661-es, Csíksomlyót is érintő tatárpusztítás túlélésének az emlékére készült. A Szent Antal kápolna történetéről, berendezéséről lásd KOVÁCS 1897. 11-23.; BOROS 1994. 134-13.; MIHÁLY 1996. 311-314.

22 VÖ: BÁLINT 1977. I. 435.

23 A csíksomlyói Páduai Szent Antal Társulat 19. század végi ájtatossági kalauza foglalkozik a vallási közösség 18-19. századi történetével is. KOVÁCS 1897. 24-45.

24 A csíkdolnei (Csicsó Delne filiája volt 1783-ban történt önállósodásáig) Historia Domus 1721-es bejegyzése szerint az akkor még nem létező templom helyén álló kápolna is Páduai Szent Antal tiszteletére volt szentelve. SZABÓ 2013. 94. A középkori településtörténeti kutatások is ezt látszanak igazolni. BOTÁR 2013.107.

25 Itt a 19. század hatvanas éveiben szenteltek templomot a tiszteletére. <https://ersekseg.ro/hu/templom/1105>

26 Itt feltételezhető a kultusz legkorábbi, már 16. századi megléte. A kápolna már nem szerepel az első katonai felmérésen, a 19. századtól kezdve az 1990-ben megvalósult újjáépítéséig csak egy kőkereszt jelezte egykori meglétét. VÖ: PÁL-ANTAL Sándor 1996.319.; BOTÁR 2013. 142.

27 Székely László (SZÉKELY 1943. 24.; é. n. [1995] 202.) és egy név nélküli kézirat (N. N. é. n.) és az ők adataira/rá hivatkozó szakirodalom (BÁRTH 1990. 394.; BÁLINT-BARNA 1994. 137.) Páduai Szent Antal napját egy régi tűzvész, Bálint Lajos (BÁLINT é. n. , a falu egykori plébánosa és a rá hivatkozók /irodalom (BALÁZS 1999. egy tömeges jószágpusztulás emlékét idéző ünnepként emlegetik.

28 Bálint Sándor több olyan Szent Antal kápolna felépüléséről tesz említést, amelyek jószágvédsz idején tett fogadalomnak köszönhetőek. Továbbá több olyan Szent Antal napi szokást is bemutat, amelyeket az állatok védelmét és termékenységet szolgálták. VÖ.: BÁLINT 1977. I. 436-437. Csíkszentdomokoson a Székely László által is említett szokás (tojást helyezni az oltárra, amelytől a tyúkok bőséges tojáshozamát remélték) kevesek emlékezetében még napjainkban is él, és elmondásuk szerint ritkán egyesek még gyakorolják is. VÖ: SZÉKELY é. n. [1995] 204.

dalmat miért az adott napra ígéri a falu? Források hiányában nem tudhatjuk, hogy azért-e, mert azon a napon történt a szerencsétlenség, vagy azért, mert azon a napon van a védőszent ünnepe.²⁹ A két ünnep pontos keletkezési ideje sem ismert, a helybeliek nagy múltra visszatekintő hagyományként emlegetik. Egyes feltételezések³⁰ szerint a mai templom építésével (1795-1802) egyidősek lehetnek a főoltár, Pádúai Szent Antalt és Szent Illést ábrázoló szobrai, ami mindkét fogadott ünnep már 19. század eleji meglétére enged következtetni. Nagyobb kultusza, az előbbinek alakult ki, írásos feljegyzések is leginkább ezzel kapcsolatosan maradtak fenn. Az eddig ismert legkorábbi ilyen forrás, amivel alátámasztható a Pádúai Szent Antal napi fogadott ünnep megléte a 19. század végéről származik. 1891-ben a falu akkori plébánosa a Garados hegyen korábban kialakított kálvária felújítása kapcsán tesz említést a minden évben szokásos Pádúai Szent Antal napi ünnepélyes körmenetről és keresztútvégzésről.³¹ A szájhagyomány szerint³² a garadosi kálvária megépítése nem ehhez a fogadalmi ünnephez, hanem egy egész korai időszakhoz kötődik, amikor még a falunak nem volt temploma, és a szomszédos falu határában, romjaiban jelenleg is meglévő templom rendszeres látogatása tette indokoltá kialakítását. De mivel használata napjainkban és a visszaemlékezések alapján a közelmúltban is csak Pádúai Szent Antal napjához kötődik³³, akár az is feltételezhető, hogy megépítése a fogadalomtételt követően történt. A kálvária építményeire vonatkozó leírásokkal a 19. század végétől kezdődően rendelkezünk. Eleinte az elpusztult keresztek újraállítását és gondozását a falu egyes családjai vállalták magukra, a szájhagyományban továbbélő egyfajta jogszokás alapján.³⁴ A 20. sz. második felében már nem követték ezt a hagyományt, 1972-ben az elpusztult fakeresztek helyébe a rózsafüzér társulatok adományaiból állítatott az egyházközség új kőkereszteket.³⁵ Az egykori jogszokás napjainkban már az emlékezetben sem igen él. 2010 óta egy család önkéntesen felvállalta az egész kálvária gondozását.

A Szent Antal napi megemlékezésnek van egy hagyományos rendje, ami 19. századi, de akár korábbi gyökerű történeti hagyományra tekint vissza. Az ünnepre többen is Szent Antal kilenceddel készülnek, amit egyéni vagy közösségi imakeretben valósítanak meg. Az ájtatosság valószínűleg a csíksomlyói ferencesek 18. században kezdeményezett gyakorlatának egyik maig továbbélő változata.³⁶

29 Ez utóbbinak a lehetőségét Perger Gyula vetette fel a 2016 októberében elhangzott konferencia előadást követően. A fogadalomtétel eme lehetőségének gondolatát ezúton is köszönöm neki.

30 Ezt a nézetet Bálint Lajos, a gyulafehérvári főegyházmegye első érseke vallotta a falu plébániatörténetét tárgyaló munkájában, amit tízéves (1968-1979) csíkszentdomokosi szolgálata végén állított össze. BÁLINT é. n. Tőle átvett adatként szerepel a falu 1999-ben megjelent monográfiájában is.

31 Historia Domus 1891.

32 Vö: SZÉKELY 1943. 24.; BÁLINT-BARNA 1994. 137.; BÁLINT é. n.

33 BÁLINT Lajos feljegyzéseiben találkozunk olyan adattal, hogy volt olyan időszak, amikor a másik fogadott ünnephez, Szent Illés napjához is kötődött keresztútvégzés.

34 Vö: Historia Domus 1891.; SZÉKELY é. n. [1995] 202-203.;

35 BÁLINT é. n. 26.

36 Vö: BÁLINT 1977. I. 435.; SZÉKELY é. n. [1995] 203-204.

Az ünnep korareggelén a templomban gyülekezők a papi áldás fogadása (1. kép) után, hagyományos körmeneti felállásba szerveződve, harangszó kíséretében indulnak a szerencsétlenség helyszínére.³⁷ Akik nem tudják vállalni az utat, a templomban maradvá végzik el ugyanazokat az ájtatosságokat, mint a búcsúsok. Általában³⁸ a körmenet élén viszik az ünnepre utaló jelképet, a vezérzászlót, amelyen a magyar nyelvterület egyik gyakori³⁹ Szent Antal ábrázolása (karján Kisjézus, kezében lilium) szerepel. A sorban a csegettűsők⁴⁰ következnek, majd a zászlóvivők⁴¹, a férfiak, a pap és kísérete, legvégül pedig a nők. (2. kép) Útközben háromszori lobogólengetéssel minden útba eső keresztet köszöntenek, majd a Garados hegyére érve keresztutat végeznek, a helyi plébános vezetésével. (3. kép) Mielőtt elkezdődne az egyes stációknál végzett szertartás, a sorra kerülő kőkeresztre előre elkészített virágkoszorút helyeznek.⁴² Szinte kivétel nélkül mindenki nagy jelentőséget tulajdonít a hegyen történő virágszedésnek.⁴³ Legtöbbször a *Szent Antal virágnak* nevezett lila növény gyűjtését részesítik előnyben, amit elmondásuk szerint általában nem szoktak szentelményként megőrizni és használni. De vannak, akik imakönyvbe téve hosszabb ideig megtartják, ennek jelentőségét ők sem tudva vagy akarva megmagyarázni. A keresztúti ájtatosság a hegytetőn ér véget, ahol befejezésül Szent Antal litániája, imája és éneke hangzik el. Ezt a záró szertartást 2009 óta egy szabadtéri Szent Antal szobor körül végzik, amely rövid idő alatt a szakrális tér fontos elemévé vált. Ezt bizonyítja az egyházi szertartást követő érintőzés is. Nemtől, kortól függetlenül sokan fontosnak érzik általában a helyszínen gyűjtött virággal a szobrot megérinteni. Ezt követően mindenki a szobor elé helyezi adományát, az összegyűlt összegből misét mondatnak mindazokért, akik a búcsún részt vettek. A templomban maradó ájtatoskodók hasonlóan adakoznak, ugyanarra a célra fordítva az adományokat. A 14. stáció mellett felállított fogadalmi tárgy egy betegségéből felgyógyult csíkszentdomokosi férfi adománya. A saját kezűleg faragott alkotás a korábban említett gyakori ábrázolás típusban jeleníti meg Szent Antalt, karján a Kisjézussal. (4. kép) A szobor felállításának költségeit a gyógyulását csodaként kezelő személy kortársaival⁴⁴ közösen vállalta, gondozását, alkalmi

37 Az ünnep megülésének ismertetését három évben (1996, 2017, 2018) megvalósult részvevő megfigyelés, valamint a 1994-1998, továbbá 2013-2018 közötti években készített interjúk alapján állítottam össze.

38 Egy alkalommal nem az élén vitték, hanem a pap és kísérete előtt közvetlenül.

39 Vö: MIKLÓSI SIKES 1995. 75.

40 Az utóbbi két évben gyerekek, korábban idősebb férfiak vállalták ezt a szerepet.

41 Az utóbbi két évben tett megfigyelések alkalmával csak a férfiak vittek két, Mária Szíve, valamint Jézus Szíve képét megjelenítő zászlót, korábban (1996-ban) csak a nők két-két piros, illetve fehér lobogót.

42 Régebben a koszorúkat a keresztútvégzés közben a helyszínen szedett mezei virágokból készítették. Jelenleg a legközelebbi rózsafüzér társulat feladata ezek elkészítése.

43 Nemcsak a nők és a gyerekek érzik fontosnak, hanem a férfiak is. Szinte kivétel nélkül mindenki virágcsokorral tér haza.

44 Az 1975 óta megszervezett kortárstalálkozóknak nagy hagyománya van a faluban. Az ünnep-ről részletesebben lásd BALÁZS 1992.; 1999. 195-196. Előfordul, hogy a kortársak valamelyik jubileumuk alkalmából köztéri emlék állítását, helyreállítását is felvállalják. 2009-ben az 1944-ben születettek, a falu 65 évesei a „kápolna”, a szobor elhelyezésére szolgáló talapzat és a föléje ácsolt faszerkezet költségeire adakoztak közösen.

díszítését az ő irányításával, de ugyancsak a kortársak segítségével végzi.⁴⁵ A hegyaljba⁴⁶ érve újra a hagyományos körmeneti rendbe szerveződve viszatérnek a templomba. Útközben a fogadásukra kigyűlt, valamint a szentmisére érkezett falubelieknek Szent Antal virágot ajándékoznak. (5. kép) A templomba érve egyesek fontosnak tartják a templom bejáratánál levő Szent Antal szobrot és a mellett levő Jézus Szíve oltárt a búcsújárás alkalmával gyűjtött virággal díszíteni. Az ünnep befejező részében szentmisén vesznek részt.

A megemlékezés térbeli kiterjedése az 1948-as politikai változás következtében a kommunizmus ideje alatt leszűkült a plébániatemplom területére. Az egyházi irányítású keresztúti ájtatosságot a templom cintermében végezték, a templom körkerítésének falába épített stációknál. A helybeliek elmondása szerint ezzel párhuzamosan a falu különböző pontjain, kisebb csoportokba szerveződve a szokásos szabadtéri emlékező rítust is többen elvégezték. A többnyire szomszédsági és rokonsági alapon szerveződött közösségek, mivel a falu fogadott ünnepén nem kereshették fel tömegesen az egykori szerencsétlenség helyszínét, a lakóhelyükhöz legközelebb álló határbeli keresztfáig vezető úton végezték el a szokásos ájtatosságokat (keresztút, Szent Antal litánia, ének és ima).⁴⁷ A falunak a búcsújáró helytől távolabb eső pontjain van, ahol az idősebbek napjainkban is követik ezt a hagyományt, mivel egészségük, előrehaladott koruk miatt nem tudják vállalni a garadosi zárándoklatot. (6. kép)

A szent tisztelete napjainkig él az egyéni vallásgyakorlatban is. Ennek tárgyi bizonyítékai a lakószobák falán elhelyezett Páduai Szent Antal ábrázolások (7. kép), a magántulajdonban levő imakönyvek⁴⁸, ponyvák⁴⁹.

Befejezésül a fentiekben bemutatott emlékező rítusok jellegzetességeire a szociológiai szakirodalomból kölcsönzött szempontrendszer, az emlékezőtechnika nyolc összetevőjének a segítségével próbálok röviden rávilágítani.⁵⁰

1. *Tudatosítás, megszívlelés, szívbe vésés.* Régebb egy ünnepre való ráhangolódás Csíkszentdomokos esetében is sokkal nagyobb körű és összetettebb előkészületekkel jár. De a bemutatott emlékező rítusokat minden esetben, napjainkban is megelőzi egy kisebb (egy családi, rokoni, szomszédsági közösség), vagy nagyobb csoport (egy egész vallási közösség) rövidebb, vagy hosszabb előkészülete (ájtatosság végzése – ima, kilenced, bizonyos díszítőelemek elkészítése, kálvária kijavítása, stb).
2. *Nevelés, továbbadás.* A vizsgált falu esetében az idős korosztályról mondható el egyöntetűen, hogy leginkább törekednek a hagyományos ünnep-

45 Kilenc éve a Szent Antal ünnepét megelőző napon a férfi családi házának udvarán a virágárusok és a kortársak által adományozott virágokból a „kortárs asszonyok” díszítőelemeket fonnak, amelyeket a nyírfaágakkal együtt a férfi családja saját traktorával szállít a helyszínre.

46 A hegy nagyon meredek volta miatt a leereszkedés nem kis feladat, főleg az idősebbek számára.

47 Az ünnep megülésének ezt a formáját más egyházi ünnepek (pl. úrnapja, pünkösöd) alkalmával is gyakorolták.

48 Sz. N. 1911., HARMATH 1995.

49 VARGA é. n.

50 A Kapitány szerzőpáros ünnepeink jelrendszerét Jan Assmann emlékezőtechnika elméletének segítségével vizsgálta. KAPITÁNY – KAPITÁNY 2012.

lés továbbörökítésére. Az ünnepen való részvétel, a belenevelődéssel történő átadás némely pedagógusnak, fiatal házaspárnak is szívügye. Fontosnak tartják diákjaikat, gyerekeiket az egyes emlékező rítusokkal megismertetni. Részvevőként sokkal nagyobb lehetőség adódik a rítusok jellegzetességeinek elsajátítására és a továbbörökítés iránti fogékonyság kialakulására.

3. *Látható megjelenítés.* A bemutatott emlékező rítusok esetében több ünnepre utaló „vizuális kellékkel” találkozhatunk. Ilyenek az ünnep alkalmával használt zászlók, lobogók, ezek virágdíszei, valamint a szakrális tér különböző tárgyainak (stáció, szobor, keresztfá), épületeinek (templom) nyírfaággal, virággal való díszítése. Vannak, akik népviseletbe öltözve hangsúlyozzák az ünnep jelentőségét.
4. *Limitatív, határjelölő szimbolika.* Az előbbi összetevőnél említett nyírfaágakkal megjelölik, elkülönítik a szakrális tér fontosabb helyszíneit a hétköznaptól.
5. *Tárolás, közzététel.* A közös emlékek rögzítésében, tárolásában, majd újra elérhetővé tételében jelentős szerepet játszik a helyi TV adó, amelynek operátőre folyamatosan jelen van a falu vallásos eseményein. Későbbi bemutatásuk a TV csatornáin lehetővé tesznek egy közvetett részvételt azok számára is, akik ténylegesen nem lehettek ott az eseményen. Egy sokkal tágabb és összetettebb közösségi emlékezést téve így lehetővé. A facebook használata a faluban is elterjedt jelenség, így ezen a felületen közzétett, megosztott fényképek is segítik a múltbeli események nagyobb körű megismerését és emlékezetessé tételét.
6. *Kollektív emlékezés ünnepei.* A bemutatott emlékező rítusok minden esetben a kollektív emlékezés ünnepei, mindig egy közösség emlékezik egy egykori eseményre, jeles személyre.
7. *Szóbeli továbbörökítés.* Csíkszentdomokos egyes emlékező rítusaihoz kapcsolódnak olyan egyéni, közösségi alkotások, amelyek történeti hagyományokra tekintenek vissza, szóban, kéziratban, nyomtatásban terjedve napjainkig fennmaradtak. De találkozunk olyanokkal is, amelyek napjainkban születnek.
8. *„Szerződés” szövegének kanonizációja.* A vizsgált falu esetében nem mindegyik, de legtöbb emlékező rítus kanonizált, vagyis egyházilag elismert, egyházi irányítással történő szertartás.

Összegzés

Csíkszentdomokos közösségi vallásgyakorlatából olyan rítusokat igyekeztem bemutatni, amelyek egy konkrét személyre, eseményre emlékező ünnepként is értelmezhetők. Páduai Szent Antal és Szent Illés napja fogadott ünnepei a falunak. A fogadalommal ebben az esetben a szerencsétlenség megismétlődését kívánják kieszközölni. A Báthori-búcsú is tekinthető egy fogadott ünnepnek, de ebben az esetben a fogadalom nem egy hiedelemhát-

tér, hanem az egyházi penitencia hatására történt. Itt a fő hangsúly a vezeklésen, a bűnbocsánat elnyerésen van. A több százéves múltra visszatekintő hagyományok mellett most kialakulóban levőkkel is találkozunk. A megemlékezések helyszínei Csíkszentdomokos belső és külső tereihöz kötődnek. Vonzáskörzetük kiterjedhet csak a falura, a felcsíki falvakra, vagy az egész történeti Magyarország területére. Találkozunk általános és sajátos kultuszemekkel. A szertartás római katolikus jellegéből adódóan a rítus felépítése a katolikus egyház szertartásrendjének megfelelően történik, ezért központi szerepet játszó liturgikus elem az ima (keresztút, litánia, az adott ünnephez kötődő ima) és az ének (Szent Antal ének, Báthori-ének, Márton Áron himnusz), valamint a szentmise. Az emlékező rítus során a résztvevő olyan szakrális és profán tárgyakkal találkozik, amelyek az emlékezés ébrentartását szolgálhatják. A szakrális tér új eleme, a szabadtéri Szent Antal szobor a hegytetőnek olyan pontján lett elhelyezve, amely a falunak több pontjáról is látszik. A szobor, vagy a búcsúból hazavitt virágcsokor mindennapjaikban is szolgálhatja a szent tiszteletének ébrentartását. Az emlékező rítus során találkozunk olyan ájtatosságokkal, amelyek során több síkú emlékezést tesznek lehetővé. Az ünnep alkalmával végzett keresztút alatt egyúttal Krisztus kínszenvedésére is emlékeznek. Az emlékezés egyszerre ad lehetőséget a szent tisztelet és az egykori esemény felidőzésében. Az ünnepnek vannak olyan részletei, amelyek önszerveződéssel történnek. Az egyéni vagy csoportos feladatot (díszítőelemek készítése, valamint azok elhelyezése, a kálvária gondozása, különböző ájtatosságok végzése, körmeneti tisztségek felvállalása stb.) önként vállalják fel. Mindenki maga keresi meg, hogy mivel segítheti, hogy az ünnep minél emlékezetesebbé váljon mind az egyén, mind a közösség számára.

Befejezésképpen elmondható, hogy a faluban kutató idegen jelenléte is hatással lehet a falubeliek emlékezés iránti igényére, az emlékező rítusok értékének és a továbbörökítés fontosságának a felismerésében, megerősödésében.

Irodalom

BALÁZS Lajos

- 1992 „Ez nekünk jött úgy, hogy csináljuk...” Kortárstalálkozók. Vizsgálódás egy új keletű ünnep körül. In: Keszeg Vilmos (szerk.) *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 1. Kolozsvár, Gloria Kiadó, 106-133.
- 2006 *A vágy rítusai – rítusstratégiák. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki hátteréről.* Kolozsvár, Scientia Kiadó
- 2012 *Rituális szimbólumok. A székely-magyar jelképkultúra világából.* Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó
- 2013 *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson.* Monográfia. Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál I. Második bővített kiadás. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó
- 2014a *Az én első tisztességes napom. Párvalasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson.* Monográfia. Sorsfordulások rítusai a szé-

- kely-magyaroknál II. Második bővített kiadás. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó
- 2014b Mitikus emlékek Márton Áron életrajzához. . *Székelyföld*. Kulturális folyóirat. 18. 9.112-125
- 2015a *Menj ki én lelkem a testből. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. Monográfia. Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál III. Második bővített kiadás. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó
- 2015b Csíkszentdomokos századok óta tartó „kibékülése Rómával”. Az emlékezés és felejtés néprajza. *Székelyföld*. Kulturális folyóirat. 19. (5). 132-146.
- BALÁZS Lajos (szerk.)
1999 *Csíkszentdomokos. Monográfia*. Csíkszereda, Márton Áron Humanitárius Egyesület Csíkszentdomokosért - Hargita Kiadó Hivatal
- BÁLINT Lajos
é. n. *A plébánia*. Kézirat.
- BÁLINT Sándor
1977 Ünnepi kalendárium. I-II. Budapest, Szent István Társulat
- BÁLINT Sándor - BARNA Gábor
1994 Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest, Szent István Társulat
- BÁRTH János
1990 A katolikus magyarság vallásos élete. In: DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.): *Népszokás, néphit, népi vallásosság. Folklór 3*. Budapest, Akadémia, 329-324.
- BOROS Fortunát
1994 *Csíksomlyó, a kegyhely*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó
- BOTÁR István
2013 *A Csíki-medence középkori településtörténete I. kötet*. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest, ELTE BTK
- CSALA Dénes
2015 Religious diversity in Romania visualized on colorwheels. <https://csaladenes.wordpress.com/2015/03/01/religions-of-romania-visualized-on-colorwheels/> Letöltés: 2017. november 5.
- DOBSZAY László
2007 *A magyar dal könyve*. Budapest, Hagyományok Háza–Timp Kiadó
- FEJES Ildikó
2014 *A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban*. Doktori értekezés. Kézirat. Csíkszereda – Piliscsaba, PPKE Történettudományi Doktori Iskola
- ILYÉS Zoltán
1998 A görög katolikusok identitásváltásának különböző útjai az egykori Csík-megyében (19.sz. közepe-1948). *Néprajzi Látóhatár* 7. (3-4). 91-101.

KAPITÁNY Ágnes - KAPITÁNY Gábor

2012 Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep. *Jel-Kép*. 1. (2-4). 95-118.

KOVÁCS Gergely

1897 *Páduai Szent Antal társulatának története és ájtatosságának kalauza Csíksomlyón*. Csíkszereda, Nyomatott Györgyjakab Mártonnál

MAGYAR Zoltán

2012 *A híres Báthoriak. Történeti emlékek és folklórhagyományok*. Budapest, Kairosz Kiadó

MIHÁLY Zita

1996 A Csíksomlyói Szent Antal-kápolna. *Acta I. A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum, 311-320.

MIKLÓSI SIKES Csaba

1995 A dunántúli Szent Antal ábrázolásokról. Első rész. Sümeg és környéke. In: Farkas Attila – Kerny Terézia (szerk.): *Páduai Szent Antal emlékezete 1191-1231. Tanulmányok*. Sümeg, Sümegi Fórum Alapítvány, 67-102.

MOHAY Tamás

2009 *A csíksomlyói püünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Budapest, L'Harmattan,

n. n.

é. n. *Népliturgiai szövegek, csíki búcsújáróhelyek*. EA 13373.

PÁL-ANTAL Sándor (szerk.)

1996 *Csikmadaras. Egy felcsíki falu hét évszázada*. Marosvásárhely Mentor

PAP Leonárd OFM

2009 *Erdélyi ferences nyomdák és kiadványok*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó

SZABÓ Kálmán

2013 *Múltidéző. Csíkcsicsó monográfiája.*, Csíkszereda, Státus Kiadó

SZÉKELY László

é. n. [1995] *Csíki áhítat. A csíki székelyek vallásos hitélete*. Budapest, Szent István Társulat

VARGA E. Árpád

2011 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye*.

Népszámlálási adatok 1850-2002 között. Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> Letöltés 2017. december 15.

Kegyességi irodalom

HARMATH Károly

1995 *Páduai Szent Antal imakönyv*. Szeged, Agapé Kiadó

KOVÁCS Gergely (szerk.)

2016 *Imádkozzunk Áron püspökkel!* Kolozsvár, Verbum Kiadó

SZ. N.

1911 *Szent Antal a szegények jótevőjének imakönyve*. Budapest, Steinbreuner Kiadó

VARGA Lajos

é. n. *Szent Antal élete és csodatettei*. Eger, Egri Nyomda Részvénytársaság

1. kép A papi áldásra váró búcsúsok a templomban

2. kép A Garados hegyre tartó Szent Antal napi búcsúsok

3. kép Keresztútvézés a Garados hegyen

4. kép A Garados hegytetőn felállított Szent Antal szobor és alkotója

5. kép Páduai Szent Antal ábrázolás egy csíkszentdomokosi lakószoba falán

6. kép Szent Antal virág ajándékozása a templom előtt

7. kép Szent Antal napi emlékező rítus a Dorma tetőn